

Zapaloval a sám pro svou práci hořel

Ve věku 85 let v úterý **zemřel archeolog Zdeněk Smetánka**. Přidanou hodnotou díla respektovaně osobnosti české archeologie středověku je poselství humanismu.

JAN KLÁPŠTĚ

ředitel Ústavu pro archeologii FF UK

Vydání Smetánkovy *Legendy o Ostojovi* v roce 1992 se stalo událostí. Kniha o rolníkovi z první poloviny 12. století rychle získávala vděčné čtenáře, byla oceňována archeology, historiky a etnografy, stejně jako těmi, kteří se zmíněnými profesemi nemají nic společného. Následovala dvě další vydání v letech 2004 a 2010, záhy přibýlo i vydání německé. Ostoj s jistotou vstoupil do zlatého fondu naší historické literatury a o tom, že přitahuje stálý čtenářský zájem, nejlépe svědčí ohmatané exempláře ve veřejných knihovnách. Na tuhle knihu rozhodně nesedá prach.

V době prvního vydání Ostoje byl Zdeněk Smetánka čerstvý šedesátník a mohl se ohlížet za úspěšnou a až překvapivě rozrůzněnou odbornou dráhou. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy vystudoval dějiny umění a prehistorii, diplomovou práci napsal o urbanismu pražského empiru, už v roce 1954 ale nastoupil do pražského Archeologického ústavu ČSAV. Jeho prvním velkým tématem se staly středověké kachle, které sloužily v tělesech otopných zařízení. Reliéfní výzdoba kachlů patří k jedinečným součástem středověké kultury českých zemí. Zdeněk Smetánka prokázal, že je brilantní systematick a vytvořil pevné základy pro každé další poznávání kachlů v našem prostředí. Sám kachle nikdy neopustil, věnoval jim několik cenných studií, na nějakou rozměrnou monografii ale neměl čas. Bránila mu ustavičná zvidovnění.

Láska ke středověké vesnici

Působnost dnešní archeologie nemá horní časovou hranici, zcela samozřejmě se zabývá i situacemi z doby nedávno minulé. Posouvání této hranice ale proběhlo v několika etapách, spojených s diskusním hledáním. Obecná východiska naší archeologie mladšího středověku (12. až 16. století)

Skutečný profesor. Tak o svém o generaci starším kolegovi Zdeňku Smetánkovi (21. 10. 1931 – 4. 4. 2017) píše Jan Klápště.

FOTO ARCHIV M. A. E. SMETÁNKOVÉ

se podařilo stanovit teprve ve druhé polovině 50. let. V souladu s povahou svých pramenů se i tato část archeologie opřela o přístupy archeologie pravěku. Začala směřovat k historickému poznání, opřenému o proměny pramenů archeologických v plnohodnotné prameny historické.

Zdůvodnění a obhajoba tohoto radikálního obratu byly dílem Miroslava Richtera a Zdeňka Smetánky, jednomu bylo tehdy 25, druhému 26 let. Jejich diskusní texty uchovávají celkem vzácný příklad „mladé vědy“, vedené zaujetím pro nově utvářenou archeologickou specializaci. Ta našla svoje zázemí v Archeologickém ústavu ČSAV, její soustavný rozvoj ale zároveň vyžadoval spjitost s univerzitní výukou. Proto už od roku 1964 začal Zdeněk Smetánka soustavně působit na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. I v širších evropských souvislostech se stal jedním z prvních učitelů nové specializace. Byl skutečným pro-

sorem, novým a novým adeptům předkládal důkladně uspořádaný pohled na archeologii středověku, na její řemeslo a smysl. Učil i věci ještě podstatnější, včetně rozdílu mezi „vědět“ a „rozumět“. Snad v každém kroku dokázal zapalovat, neboť sám hořel zájmem o svou specializaci.

V Archeologickém ústavu ČSAV byl Zdeněk Smetánka předurčen k vedení výzkumů na Pražském hradě. Dlouho tento nárok zůstával víceméně formální, změna přišla v roce 1972, kdy začal výzkum raně středověkého pohřebiště za Jizdárnou. Od počátku bylo zřejmé, že právě tady se otevřívá zásadní kapitola počátků Pražského hradu a českého státu. Na dokonale provedené terénní odkrývání navázal neobyčejně ambiciózní publikační záměr. Cílem se spolu s „obvyklým“ katalogem stala i kniha o počátcích české středověké kultury. Dnes máme katalog spolu s důkladným zhodnocením pohřebiště a na cestě k uvažo-

Nechtěl slevit z odborných nároků, ve svých knihách ale zároveň směřoval k širšímu čtenářskému okruhu

”

vané knize vzniklo několik cenných studií. Jednou se možná někdo k odvážnému záměru vrátí, aby ho uskutečnil.

Už v 50. letech se Zdeněk Smetánka začal zabývat středověkou vesnicí, která se stala asi nejoblíbenějším z jeho oblíbených témat, každopádně právě jí věnoval největší publikační pozornost. Brzy získal důkladně poučený přehled

o evropském bádání a díky promyšlenému přístupu přivedl tuto část našeho bádání na špičkovou úroveň. Dokázal využít potenciál naší krajiny, v níž se na řadě míst dochovaly relikty zaniklých středověkých vsí, patrně na povrchu. Jediným příkladem efektivní kombinace různých poznávacích cest se stala Svídna, zaniklá ves na Slánsku.

Učení se psaním

Zdeňka Smetánku přitahoval veřejný prostor a dialog přes úzké obrové hranice. Když v 80. letech začal s články v *Mladé frontě*, získal okruh věrných čtenářů a zároveň – jak často zdůrazňoval – právě tímto psaním se hodně naučil. Z těchto zkušeností vzešla kniha *Hledání zmizelého věku. Sondy do středověkých Čech*. K úspěchu napomohla literární metoda, jednotlivá archeologická témata totiž navlékl na příběhy několika kolegů. Kniha, která usiluje o širší okruh čtenářů, se bez příběhu neobejde a ze samot-

ných archeologických informací ho nikdo nevytvoří. Hledání vyšlo v roce 1987, dodnes ale získává zájemce o studium archeologie.

Svého Ostoje Zdeněk Smetánka promyšlel dlouhou řadu let. Nechtěl slevit z odborných nároků, ale zároveň opět směřoval k širšímu čtenářskému okruhu. Citlivě vnímal dvě tendence evropského bádání o středověku, dobře zřetelná ve 70. a 80. letech. Jedna spočívala ve snaze o využití všech dostupných informačních zdrojů, v daném případě archeologických a písemných pramenů, ale také svědectví etnografie. Druhá usilovala o antropologizaci historického bádání a o posun k otázkám každodenního (obyčejného) života. Ostoj však přidal ještě něco navíc, poselství humanismu. Zdeňka Smetánku totiž vedlo přesvědčení, že i archeologie má dnešní společnosti přinášet alespoň malý díl kulturní stability. Právě v tom bezpochyby spočívá významná část životnosti vrcholného díla Zdeňka Smetánky.